

Anna Winiarczyk

Technologie informacyjno-komunikacyjne w relacjach członków rodzin transnarodowych

Edukacja - Technika - Informatyka nr 2(24), 31-38

2018

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANNA WINIARCZYK

Technologie informacyjno-komunikacyjne w relacjach członków rodzin transnarodowych

Information and Communication Technologies in the Relations of Transnational Family Members

Doktor, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Wydział Pedagogiczny i Artystyczny, Instytut Edukacji Szkolnej, Zakład Edukacji przez Media i Sztukę, Polska

Streszczenie

W artykule zaprezentowano fragmenty szerszych badań poświęconych relacjom wewnątrzrodzinnym. Na potrzeby niniejszej analizy wyłoniono kwestie wykorzystywania technologii informacyjno-komunikacyjnych do utrzymywania relacji i komunikowania się członków rodzin transnarodowych. Jak wynika z materiałów źródłowych, upowszechnienie nowych technologii komunikacyjnych wpływa współcześnie na odmienne możliwości podtrzymywania bliskości między osobami funkcjonującymi w strukturze transnarodowej. Przedstawione wyniki badań koncentrują się m.in. na sposobach kontaktów, używanych do tego celu urządzeniach czy częstotliwości komunikacji z migrantem.

Słowa kluczowe: technologie informacyjno-komunikacyjne, rodzina transnarodowa, relacje rodzinne, komunikacja w rodzinie

Abstract

The article presents the collected material devoted to the use of information and communication technologies to maintain relations and communication of members of transnational families. The dissemination of new communication technologies gave different possibilities of maintaining closeness between people functioning in the transnational structure. The presented research results are focused, inter alia, on methods of contacts, devices used for this purpose and the frequency of maintaining communication with the migrant.

Keywords: information and communication technologies, transnational family, family relations, communication in the family

Wstęp

Dzisiejszy świat charakteryzujący się ekspansją nowoczesnych technologii, mediów i po części transformującymi się warunkami ludzkiego życia stał się globalną wioską zintegrowaną za pośrednictwem internetu. Natychmiastowa

transmisja danych na znaczną skalę powoduje zmniejszenie dystansu terytorialnego między ludźmi rozproszonymi na wszystkich kontynentach. Współczesne techniczne udogodnienia, którymi dysponuje obecne pokolenie, wpływają na atrofię ograniczeń komunikacyjnych oraz barier w dostępie i dystrybucji informacji. Badacze eksplorujący to zagadnienie są jednak podzielnymi w sądach. Z jednej strony uważają, że jest to luksus, z jakiego może korzystać człowiek XXI w., z drugiej jednak strony wskazują na zagrożenia wynikające ze świata nasyconego mediami, technologiami. Uwzględniając natomiast globalne natężenie migracji, jak również ich powszechność, technologie informacyjno-komunikacyjne współwystępujące w tej jakże zmediatyzowanej dziś rzeczywistości stanowią pewne remedium na zaistniałą rozłąkę członków rodzin i dają szansę na utrzymanie więzi oraz poczucie wspólnoty.

W dyskursie publicznym, licznych publikacjach naukowych oraz ostatnich raportach, takich jak *Raport z badania Nastolatki 3,0¹* (2017), wiele uwagi poświęca się na ukazywanie różnorodnych aspektów funkcjonowania młodego pokolenia, także tego pochodzącego z rodzin transnarodowych. Niewiele jednak prac skoncentrowanych jest na sposobie, formie utrzymywania relacji przez członków pozostających w kraju pochodzenia z migrantami. Zagadnienie to wydaje się być interesujące, uwzględniając fakt, że w każdej wspólnotie rodzinnej występują określone więzi emocjonalne splatające poszczególnych jej członków, zaś w sytuacji ich rozłąki przestrzennej więzi zostają wystawione na próbę chociażby odległości czy czasu absencji migranta w domu. Dlatego rodziny transnarodowe szukają możliwości i instrumentów do podtrzymywania życia emocjonalnego jej członków pomimo dzielących ich często tysiące kilometrów. Napotykają jednak pewną trudność, gdyż fundamentalnymi wskaźnikami więzi rodzinnych są m.in. systematyczność i heterogeniczność interakcji, które niełatwo utrzymać w sytuacji przestrzennego i temporalnego rozłączenia. W związku z powyższym familiolodzy *in minus* rozłączności geograficznej rodziny wskazują m.in. na słabnące więzi rodzinne pomimo dostępnych dziś technologii komunikacyjnych umożliwiających, wydawałoby się, ich podtrzymywanie.

Ujęcie definicyjne elementarnych zagadnień

Technologie informacyjno-komunikacyjne

Spółczeństwo XXI w. nosi miano informacyjnego, gdyż jak twierdził japoński futurolog Koyama – popularyzator tego terminu – generatorem jego ekonomicznej wartości jest informacja, a nie tak jak wcześniej – dobra materialne

¹ Raport prezentuje ogólnopolskie badania młodzieży zrealizowane przez Pracownię Edukacyjnych Zastosowań Technologii Informacyjno-Komunikacyjnych NASK. Badania te są poszerzoną kontynuacją empirycznej eksploracji badań „Nastolatki wobec Internetu” z 2014 r., które zostały zainicjowane i podjęte na zlecenie Rzecznika Praw Dziecka, a przeprowadzone przez NASK i Pedagogium WSNS.

(Morbitzer, 2007, s. 49). Jednostki społeczeństwa informacyjnego cechuje korzystanie z dostępnych im technologii informacyjno-komunikacyjnych w różnych aspektach życia, co sprawia, że funkcjonowanie na wielu obszarach jest prostsze i mniej wymagające. Proces technicyzacji ludzkiego bytowania spowodował, że współczesny człowiek nie wyobraża sobie życia bez nowych technologii, traktując je jako rzecz oczywistą (Walat, 2015, s. 117). Nieustająca ewolucja technologiczna, której aktualne społeczeństwo permanentnie doświadcza, dostarcza na coraz większą skalę zmodernizowanych urządzeń technicznych, „w których wykorzystuje się m.in. technologie służące komunikowaniu się z innymi, udostępnianiu zasobów informacji czy gromadzeniu potrzebnych danych z wykorzystaniem odpowiedniego oprogramowania” (Warzocha, 2017, s. 354).

Technologie informacyjno-komunikacyjne (TIK; *information and communication technologies*) dość często identyfikowane są z urządzeniami informatycznymi oraz internetem pomimo tego, że zawierają w sobie różne media. Najogólniej TIK to „rodzina technologii przetwarzających, gromadzących i przesyłających informacje w formie elektronicznej” (GUS, 2012, s. 13). Zatem do technologii informacyjno-komunikacyjnych zalicza się wszelkie urządzenia mające na celu nie tylko gromadzenie i magazynowanie danych (tj. tekstów, obrazów, dźwięków), ale i takie, które je przetwarzają, transferują i prezentują. Należą do nich technologie komputerowe i komunikacyjne (Matusiak, 2008, s. 339). Zaistniałe technologie informacyjno-komunikacyjne stanowią więc pełen wachlarz narzędzi umożliwiających człowiekowi XXI w. utrzymywanie odmiennej niż kiedykolwiek wcześniej szeroko pojętej komunikacji międzyludzkiej na skalę globalną i ponadnarodową.

Rodziny transnarodowe

W literaturze migratologicznej można znaleźć różne ujęcia definicyjne wyjaśniające termin *rodzina transnarodowa*. Zdecydowana jednak większość autorów koncentruje się na poczuciu wspólnoty między członkami rodziny mieszkającymi co najmniej w dwóch państwach. I tak np. Bryceson i Vuorela (2002, s. 3) podają, że „rodzina transnarodowa to rodzina, która żyje przez część lub większość czasu oddzielona od siebie wzajemnie, ale w poczuciu więzi tworząc coś, co można nazwać wspólnym interesem i jednością, dosłownie «rodzinnością», nawet ponad granicami państwa”. Z kolei Danilewicz wskazuje, że „rodziny transnarodowe to te, które w warunkach rozłąki spowodowanej migracją rodzica utrzymują jej wspólnotowy charakter. (...) oparty na silnych powiązaniach emocjonalnych wszystkich członków rodziny” (Danilewicz, 2010, s. 363). Tak więc w przypadku rodzin transnarodowych utrzymanie bliskich relacji, więzi emocjonalnych pomiędzy jej członkami, które metaforycznie można nazwać jako przebiegające ponad granicami (Danilewicz, 2010, s. 363), jest niezwykle istotnym elementem ich egzystowania. Doświadczenie życia w relacji na odle-

głość nie należy do łatwych, jednak zaistniałe w świecie TIK umożliwiają podtrzymywanie bliskości pomiędzy rzeczywistością rodzinną w kraju a tą na obczyźnie.

Badania własne

Celem artykułu jest teoretyczne przedstawienie ważnych pedagogicznie przestrzeni komunikacji wewnątrzrodzinnej z użyciem TIK. Ponadto wskazanie na praktyczny charakter oddziaływań wymienionych komponentów komunikacyjnych traktowanych holistycznie i komplementarnie. Takie ujęcie procesu komunikacji występuje w komunikologii (najbardziej dynamicznie rozwijającej się dziedzinie nauk społecznych i humanistycznych) wskazującej na udział w tym procesie wielu środowisk.

Procedurze badawczej poddano 187 rodzin transnarodowych z Kielc, w których jeden bądź oboje rodzice przebywali na czasowej migracji zarobkowej w jednym z państw członkowskich Unii Europejskiej. Jedno z dzieci wychowujących się we wskazanych rodzinach było uczniem publicznego gimnazjum mieszczącego się w Kielcach. Badania objęły rodziców, którzy pełnili opiekę nad dziećmi w kraju, tymczasowych opiekunów w tych przypadkach, gdy zarówno matka, jak i ojciec przebywali poza granicami kraju, oraz dzieci (gimnazjalistów). W toku badań zastosowano technikę ankiety i wywiadu, zaś w ich obrębie wykorzystano autorskie narzędzia.

Analizy badawcze zaprezentowane w niniejszym artykule stanowią jedynie niewielki wycinek szerszych badań autorki koncentrujących się na społecznym funkcjonowaniu dzieci z rodzin transnarodowych.

Analiza materiału badawczego

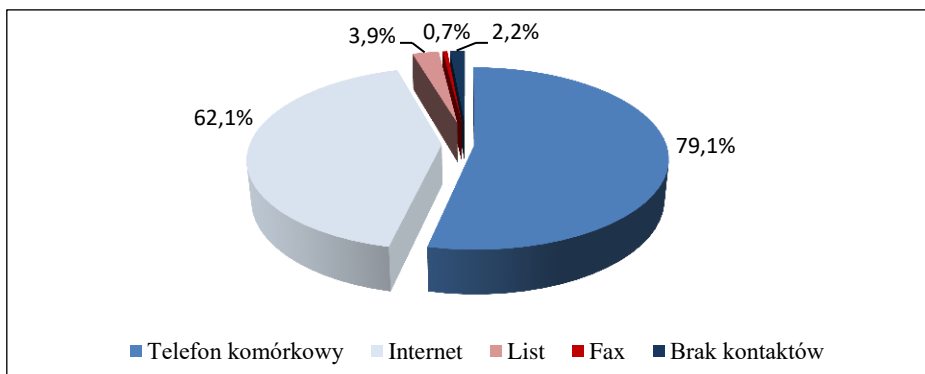
U podłoża funkcjonowania każdej rodziny leży proces komunikacji interpersonalnej. Uwzględniając specyfikę rodzin transnarodowych, komunikacja ta może przybierać różny charakter. Z jednej strony kontakty pomiędzy członkami rodzin mogą posiadać formę bezpośrednią, występującą wówczas, gdy migrant czasowo przebywa w kraju, bądź pośrednią, dokonującą się z zastosowaniem technologii komunikacyjnej.

Częstotliwość kontaktów bezpośrednich pomiędzy członkami rodzin z kraju a migrantem wyraźnie uzależniona jest od długości migracji. W tych przypadkach, gdy pobyt poza granicami matki/ojca jest krótki, trwający do 3 miesięcy, kontakty te są sporadyczne, gdyż migracja ma wówczas głównie charakter wahałdowy – kilka miesięcy na obczyźnie, a następnie zbliżony czas pobytu w domu rodzinnym. Natomiast w sytuacji migracji zarobkowych długookresowych intensywność kontaktów bezpośrednich jest większa, co podyktowane jest chociażby uroczystościami rodzinnymi, świętami czy wakacjami, kiedy migrant przyjeżdża na krótki bądź dłuższy urlop do Polski.

Zarówno w przypadku migracji krótkookresowych, jak i tych dłuższych migrantom oraz rodzinie pozostającej w kraju towarzyszy tęsknota, pustka, niejednokrotnie obojętność, które starają się wypełniać pośrednią formą kontaktu. Bez wątplenia pomocne stają się tu nowoczesne technologie komunikacyjne, które jak twierdzi zdecydowana większość badanych matek i ojców, nie są co prawda w stanie zastąpić bezpośrednich codziennych kontaktów z migrantem, lecz znacznie ułatwiają podtrzymywanie więzi rodzinnych, ugruntowując tym samym poczucie wspólnoty.

Jak dowodzi Danilewicz (2010, s. 267) badająca w latach 90. kontakty wśród rodzin rozłącznych z powodu wyjazdów zagranicznych, w tamtym okresie były one utrzymywane przez listy oraz rozmowy telefoniczne, przy czym nie każdy dom wyposażony był w aparat telefoniczny. Rozmowa była umawiana na określony termin, miejsce, w które telefonował migrant. Czas rozmowy był ograniczony, rozdysponowany na wszystkich członków rodziny. Ponadto rozmowy były pozbawione charakteru intymnego, ponieważ przebiegały przy współudziale innych osób czekających na rozmowę.

Dziś nieustająca ewolucja technologiczna, która bezpośrednio skorelowana jest z rozwojem usług telekomunikacyjnych, nakreśliła ogromne możliwości komunikacji interpersonalnej. Uniwersalność telefonii komórkowej dała zupełnie nowy obraz relacji i więzi rodzinnych. Nie budzi zatem zaskoczenia fakt, że migranci oraz ich rodziny korzystają z tych dogodności, o czym świadczy chociażby zgromadzony materiał badawczy.

Rysunek 1. Sposoby komunikowania się członków rodzin transnarodowych z migrantem (N = 187)*

* Suma udziałów jest >100% – pytanie wielokrotnego wyboru.

Źródło: badania własne.

Zobrazowane dane liczbowe ukazują, że najczęstszą formą kontaktu z migrantem są rozmowy telefoniczne z wykorzystaniem telefonów komórkowych – korzysta z nich prawie 80,0% członków rodzin transnarodowych. Niewątpliwą

zaletą tej formy komunikacji jest głównie wygoda oraz szybkość. Równie popularnym sposobem kontaktowania się charakteryzowanych rodzin jest internet (62,1%). Bez wątpienia w przypadku rodzin rozłączonych terytorialnie przeniesienie części sfery życia codziennego w rzeczywistość wirtualną, do której możliwy jest ustawiczny dostęp, niesie ze sobą wiele korzyści. Członkowie rodzin na bieżąco relacjonują dzień, opowiadają o swoich powodzeniach, niepowodzeniach, dyskutują o kwestiach związanych z wychowywaniem dzieci.

Uwzględniając fakt, że internet oferuje szerokie spektrum możliwości komunikacji międzyludzkiej, zapytano respondentów, który z dostępnych sposobów kontaktowania wirtualnego z migrantem najczęściej wykorzystują. Zdecydowanie największym uznaniem cieszyły się komunikatory internetowe (wideorozmowy) (60,1%), z których to głównie Skype był wskazany jako ten najbardziej popularny. W następnej kolejności portale społecznościowe, najczęściej Facebook, były wykorzystywane do kontaktowania się członków rodzin czasowo niepełnych (13,3%). Komunikatory tekstowe, szczególnie Facebook Messenger, był wskazany jako kolejny cieszący się powodzeniem (12,8%). Najmniejszy odsetek respondentów – niespełna 6,0% – zadeklarował kontaktowanie się z przebywającym na migracji członkiem rodziny za pośrednictwem poczty e-mail.

Walczak w raporcie nt. *Dziecko, rodzina i szkoła, wobec migracji rodzicielskich: 10 lat po akcesji do Unii Europejskiej* przywołuje badania nad filipińską migracją Madianou i Millera (2012), w których opisuje matki-migrantki, które za pośrednictwem kamer internetowych czytają dzieciom książki, uczestniczą w sposób pośredni w posiłkach, uroczystościach rodzinnych, wysyłają SMS-y z przypomnieniem o wzięciu lekarstw, telefonicznie pomagają w rozwiązaniu problemów oraz kontrolują aktywność dzieci w internecie (Walczak, 2014, s. 57). Bez wątpienia wszelkie podejmowane tego typu działania, w tym przypadku matek-migrantek, przyczyniają się do niedopuszczenia do atomizacji członków rodziny, lecz trwania w integralnej całości.

Niewątpliwie istotną kwestię przy komunikowaniu się za pośrednictwem internetu stanowi posiadanie odpowiedniego urządzenia technicznego z dostępem do sieci. Najpopularniejszymi są smartfony oraz komputery. Jak podaje GUS (2017, s. 6), w 2017 r. prawie 60,0% ogółu przebadanych osób posiadało smartfon, zaś 80,0% gospodarstw dysponowało przynajmniej jednym komputerem z dostępem do internetu (GUS, 2017, s. 4). Warto również zaznaczyć, że prawie 50,0% posiadaczy tabletów przyznaje, że wykorzystuje je do łączenia się z siecią, w której komunikuje się przez serwisy społecznościowe/komunikatory z innymi osobami (wirtualnemedial.pl).

Analizując pozostałe sposoby kontaktowania się rodzin transnarodowych z nieobecną matką czy ojcem przebywającym na obczyźnie (rys. 1), zauważa

się, że najmniejszym powodzeniem cieszył się fax (0,7%) oraz tradycyjne listy (3,9%), które z kolei dawniej były jedyną formą komunikacji rodzinnej z migrantem. Zgromadzony materiał empiryczny ukazał także, że ponad 2,0% badanych rodzin nie utrzymuje żadnego kontaktu z przebywającym na migracji członkiem rodziny. Najczęstszym powodem tego stanu rzeczy był emocjonalny rozpad rodziny, zanim ojciec czy matka podjęli decyzję o migracji.

Podsumowanie

Zaistniałe TIK bez wątpienia zrewolucjonizowały komunikację międzyludzką. Listy, które w przeszłości były jedyną dostępną formą kontaktu pomiędzy członkami rodzin transnarodowych, dziś zastąpiły współczesne techniki komunikowania. Migranci nie są już skazani na okazjonalny kontakt z najbliższymi, lecz mają możliwość nieustającej interakcji z nimi.

Na podstawie zgromadzonego materiału można konstatować, że telefonia komórkowa oraz globalna sieć, jaką stanowi internet z pełnym wachlarzem możliwości komunikacji interpersonalnych, są w pełni wykorzystywane do utrzymywania relacji i pielęgnowania więzi pomiędzy członkami charakteryzowanych rodzin. Wirtualna rzeczywistość umożliwiła rodzinom pokonanie wielu barier, chociażby geograficznych czy społecznych, sprawiając, że utrzymywanie relacji stało się prostsze oraz częstsze. Bez wątpienia rola technologii komunikacyjnej w trwaniu w bliskości emocjonalnej członków rodzin rozdzielonych przestrzennie jest doniosła. Pomaga w integrowaniu dwóch światów, tego na obczyźnie i tego tu, w kraju, formatując je co prawda do wymiaru czysto werbalnego bądź audiowizualnego, lecz w sytuacji rozłączności możliwie jedynego.

Zaprezentowany artykuł i omówione w nim badania nie aspirują do holistycznego opracowania zagadnienia wykorzystania TIK w relacjach rodzin transnarodowych. Opracowanie nie wyczerpuje w pełni wiedzy na poruszany temat, daje jednak pewien jego obraz, który może stanowić implifikację do dalszych poszukiwań badawczych.

Literatura

- Bryceson, D., Vuorela, U. (2002). *Transnational Families in the Twenty-First Century*. W: D. Bryceson, U. Vuorela (red.), *The Transnational Family. New European and Global Networks* (s. 3–21). Oxford, New York: Berg.
- Danilewicz, W. (2010). *Rodzina ponad granicami. Transnarodowe doświadczenia wspólnoty rodzinnej*. Białystok: Trans Humana.
- GUS (2012). *Spółeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2008–2012*. Warszawa.
- GUS (2017). *Spółeczeństwo informacyjne w Polsce w 2017 r.* Warszawa.
- Matusiak, K.B. (red.) (2008). *Innowacje i transfer technologii. Słownik pojęć*. Warszawa: PARP.
- Morbitzer, J. (2007). *Edukacja wspierana komputerowo a humanistyczne wartości pedagogiki*. Kraków: WNAP.
- Raport z badania Nastolatki 3,0* (2017). Warszawa: NASK, Instytut Badawczy.

- Walat, W. (2015). Wykluczenie cyfrowe pokolenia 50+. Sprawozdanie z badań. W: W. Czerski, R. Wawer (red.), *Nowoczesne media w przestrzeniach edukacyjnych* (s. 117–130). Lublin: Wyd. UMCS.
- Walczak, B. (2014). *Dziecko, rodzina i szkoła, wobec migracji rodzicielskich: 10 lat po akcesji do Unii Europejskiej*. Warszawa: Pedagogium WSNS.
- Warzocha, T. (2017). Poziom kompetencji w korzystaniu z technologii informacyjnych przez studentów I roku Pedagogiki Uniwersytetu Rzeszowskiego. *Edukacja – Technika – Informatyka*, 4 (22), 353–358.
- wirtualnedia.pl (2017). Pobrane z: <http://www.wirtualnedia.pl/artukul/korzystanie-z-tabletow-przez-polakow-prawie-70-proc-posiadaczy-czesto-z-nich-korzysta-najczesciej-w-domu-info-grafika> (25.01.2018).